

## *Szabó Ferenc 2014. tavaszi előadássorozata*

### *Krisztus megújuló Egyháza 1.*

#### **Január 27. hétfő 19 óra: *Szent és bűnös Egyház?***

A II. Vatikáni zsinat egyháztanához (*Lumen gentium* 8)

A földön zarándokló Egyházat a Szentlélek élteti, de mivel tagjai bűnösök, reformokra szorul! „*Ecclesia semper reformanda*” – protestáns elv?

A vándorló Isten népe a bűnbánat és a megtisztulás útját járja (*Lumen gentium* 8)

#### **SZENT ÉS BŰNÖS EGYHÁZ?**

A 2013. október 2-i általános kihallgatáson Ferenc pápa a bűnösök egyházáról elmélkedett: Isten szentté teszi az Egyházat, amelyet bűnösök alkotnak; Isten nem veti el a bűnösöket.

„Azt mondjátok nekem: az Egyházat bűnösök alkotják, ezt nap mint nap látjuk. És ez igaz: bűnösök Egyháza vagyunk; és mi, bűnösök, arra vagyunk hivatva, hogy hagyjuk magunkat átalakíttatni, megújulni, megszentelődni Isten által. A történelem folyamán egyesek engedve a kísértésnek, ezt állították: az Egyház csupán a tiszták egyháza, azoké, akik következetesen élnek, a többiek ki vannak zárva. Ez nem igaz! Ez eretnokség! Az Egyház, amely szent, nem veti el a bűnösöket; nem veti el, mindnyájunkat hív, befogad, nyitott még a legtávolibbaknak is. Hív mindnyájunkat, hogy hagyjuk magunkat betakarni az Atya irgalma, gyengédsége és megbocsátása által, aki felajánlja mindenkinek a lehetőséget, hogy találkozzék vele, hogy az élet-szentség felé haladjon.”

Az egyháztörténelem során több korszakban elindultak reformtörekvések: így például a Cluny reformok a X. és XI. században, majd a reneszánsz korszak utáni reformáció idején, a XVI. századi Trentói zsinattal. És a XX. században, 50 évvel ezelőtt, a II. Vatikáni zsinat.

Mindjárt a Luther által meghirdetett reform elején, a holland reform-pápa, *VI. Adorján* (csupán egy évig szolgált: 1522–1523) levelet írt Chieregati pápai követnek, amelyet e küldött 1522. november 25-én olvasott fel a Nürnbergi diétán. Ez az irat megdöbbentő képet fest az akkori egyházi állapotokról:

„Szabadon elismerjük, hogy Isten az Egyház üldöztetését az emberek, különösen pedig a papok és főpapok bűnei miatt engedte meg. [...] Tudjuk, hogy még a Szentzséknél is számos év óta sok gyalázatos vétet követtek el: visszaélés a szent dolgokkal, a parancsolatok áthágása, úgy, hogy mindez botrányba torkollott. Nincs mit csodálkozni azon, hogy a betegség átterjedt a fejtől a test tagjaira, a pápától a prelátusokra. Mi valamennyien, prelátusok és egyháziak, letértünk az igazságosság útjáról. Már régóta senki sem cselekszi a jót, ezért mindnyájunknak imádnunk kell Istent, meg kell alázkodnunk előtte; mindegyikünknek meg kell vizsgálnia, miben bukott el és szigorúbban kell magát vizsgálnia, mintsem azt majd Isten teszi a harag napján. Következésképpen te megígéred nevéünkben [ezt a nunciushoz intézi a pápa], hogy minden tőlünk telhetőt megtesziünk, hogy elkezdjük a római [pápai] udvar megjavítását, ahonnan talán a baj származott; onnan jön az orvoslás, minthogy a betegség is onnan jött.”<sup>1</sup>

Megdöböntő vallomás! A tragédia az, hogy ez csupán VI. Adorján pápa bűnvallomása volt, amelyet *nem követett gyorsan az Egyház megtérése*. A katolikus reformok – válaszként a reformációra – majd a hosszú évekig tartó Trentói zsinat (1545–1563) rendelkezései nyomán kezdődtek el.

440 évvel Adorján pápa vallomása után VI. Pál pápa, a II. Vatikáni zsinat második ülészakájának megnyitásakor (1963. szeptember 29.), amikor köszöntötte a különvált egyházak és egyházi közösségek zsinati megfigyelőit, a következőket mondta:

„Ha az elszakadás okai között nekünk is lehet vétet betudni, alázatosan bocsánatot kérünk Istentől, és kérjük a megbocsátást testvéreinktől is, akik úgy éreznék, hogy megsértettük őket. És ami minket illet: mi is készek vagyunk megbocsátani azokat a sértéseket, amelyek a katolikus Egyházat érték, és elfelejteni a fájdalmakat, amelyeket elszenvedett a viszályok és elszakadások hosszú sorozata alatt. A mennyei Atya fogadja el mostani nyilatkozatunkat, és vezessen vissza mindnyájunkat az igazán testvéri békéhez.”<sup>2</sup>

VI. Pál, kevéssel e bocsánatkérés után – éppen 50 évvel ezelőtt (Ferenc pápa szombaton, az imanyolcad lezárásakor emlékeztetett rá) a Szentföldön a kiengesztelődés békecsókját váltotta Athenagorasz ökumenikus pátriárkával, és feloldották az ezeréves kölcsönös kiközösítést. És a II. Vatikáni zsinattal (főleg a vatikáni Egységtitkárság működése révén) felgyorsult az ökumenikus párbeszéd.

### **1. Az Egyházzól szóló zsinati konstitúció (*Lumen gentium*)**

A II. Vatikáni zsinat (1962–1965) kétségtelenül gyökeres fordulatot hozott a katolikus egyházban, az egyháztanban is kiegészítette a politikai okokból 1870-ben félbeszakadt I. Vaticanumot. Ez a zsinat a modern tévedésekkel szemben hozott határozatokat a hitről, továbbá a pápai primátust és családokozhatatlanságot dogmaként hirdette

<sup>1</sup> Bernard Sesboüé SJ, *Pour une théologie oecuménique*, Cerf, Paris, 1990, 30.

<sup>2</sup> Idézi Sesboüé, 31. – Hivatkozik rá a Nemzetközi Teológiai Bizottság 2000-es dokumentuma is: *Emlékezet és kiengesztelődés, Az Egyház és a múlt hibái*, in *Távlatok* 2000/2.

ki, de nem tudott tárgyalni például a püspöki kollegialitásról vagy ökumenikus kérdésekről.

II. János Pál 1990-ben a bíborosi kollégiumhoz szólva visszatekintett a zsinat negyedszázados hatástörténetére. Többek között kiemelte: „Az Egyház főleg tudatosította, hogy mély megújulásra van szüksége, hogy arcán egyre világosabban felragyogjon Krisztus fénye. Ez az állandó törekvés a megújulásra vezérli ma is lépteinket, bár nem nehézségek és fáradság nélkül. Mert az Egyház ezekben az években növekedett missziós öntudatában éppúgy, mint a megtérésre és a megújulásra való elkötelezettségében.” A pápa ezután még kitért a zsinat egyik kulcsfogalmára, a *koinoniára*, a *kommunióra*: a görög és latin szavakat *szeretetközösséggel* fordíthatjuk. Ez a fogalom az Egyház lényegét fejezi ki a hit közös megvallásától a gyakorlati tanúságtételig, a tanítás átadásától a struktúrák létrehozásáig.

A zsinati konstitúció hivatkozik Szent Ciprián meghatározására: „Az Egyház az Atya, a Fiú és a Szentlélek által egyesített népként jelentkezik.” A *Lumen gentium* első fejezete (2., 3. 4. pontok) – idézve az Újszövetség tanítását – kifejti az Egyház és az isteni Személyek kapcsolatait; később még visszatér az Atya, a Fiú és a Szentlélek Egyházba való működéseire. Az Újszövetségen kívül több hivatkozás is történik az egyházatyákra: Szent Cipriánon kívül Nagy Szent Gergely, Szent Ágoston, Alexandriai Szent Cirill, Szent Iréneusz stb. neve is szerepel a jegyzetekben.

Világosan kivehető a *patrisztikus megújulás* eredményeinek felhasználása, és közvetve *Henri de Lubac jezsuita* teológus kutatásainak befolyása. Idézem a *Lumen gentiumot* magyarázó Lubac atyát,<sup>3</sup> aki azt hangsúlyozza, hogy a zsinat nem volt „konzervatív” a szó pejoratív értelmében, amikor visszahajolt a patrisztikához.

„A *Lumen gentium* egyháztani tanítása nem egy fontos pontban, ahelyett, hogy konzerválná (megőrizné), teljesen felborítja egy olyan teológiai iskola tegnapi nézeteit, amely néha a hivatalos egyházi álláspont képviselőjének hitte magát; de ezt a ’forradalmi’ változást a zsinat úgy hajta végre, hogy újra felfedeztetni velünk, vagy határozottan vallja a Hagyományon alapuló tételeket. Ebben az esetben is, mint annyi más ponton – mint VI. Pál hangsúlyozta – ’a Zsinat által akart reform nem az Egyház jelenlegi életének felforgatásában, sem a lényeges elemeket őrző, tiszteletreméltó hagyományokkal való szakításban áll, hanem inkább ezeknek a tradícióknak elismerése: meg akarja tisztítani e tradíciókat mindattól, ami esetleges és fogyatékos bennük, hogy még jobban érvényre juttassa igazságukat és termékenységüket.’ [VI. Pál a zsinat 2. ülészakát megnyitó beszédében.] Egészen biztos – fűzi hozzá H. de Lubac –, hogy a *Lumen gentium* közzétett szövege – szellemében és betűjében – sokkal inkább megfelel az egyházatyák tanításának, mint a szöveg (eredeti) tervezete.”

Az 1964. november 21-én közzétett *Lumen gentium* minden bizonnyal a legfontosabb zsinati okmány, VI. Pál „monumentális”-nak nevezte. Több mint négy év intenzív munkát igényelt, míg az eredeti tervezettől eljutottak a végleges szövegig. A

---

<sup>3</sup> „A *Lumen Gentium* és az egyházatyák”, in Szabó Ferenc SJ, *Henri de Lubac az Egyházról*, Róma, 1972, 141kk.

konstitúció-tervezetet az Előkészítő Teológiai Bizottságnak kellett kidolgoznia, amelynek elnöke Ottaviani bíboros, a Szent Officium prefektusa lett. Titkárává a jezsuita P. Trompot nevezték ki, aki jelentős szerepet játszott XII. Pius 1943-ban megjelent *Mystici Corporis* kezdetű enciklikájának kidolgozásában. Nem részletezhetem itt a tervezet megvitatását és átdolgozásait a különböző bizottságokban és titkárságokban. *Csak egy fontos mozzanatot említek. Már a zsinat kezdetén egyes csoportok új tervezetet javasoltak, amely – többek között – igyekezett megfelelni XXIII. János pápa eredeti óhajának, ti. hogy a zsinat keresse az egységet az elszakadt keresztény testvérekkel.*

Erre utalt vissza a később megfogalmazott *ökumenikus dekrétum (Unitatis redintegratio)* bevezető mondata: „Az egység helyreállításának szorgalmazása az összes keresztények között az egyik fő célja a II. vatikáni egyetemes és szent zsinatnak.” Míg a polemikus hangvétel tükröző *első szkéma* az Egyházzól csak az elszakadt egyházak hiányosságaira figyelt, a zsinati atyák jó része (a „haladók”) a pozitív valóság, a közös keresztény örökség értékei felé fordította figyelmét: ugyanaz a hitvallás, egyes közös szentségek, a Krisztus által akart hierarchia bizonyos elemei... Ilyen és hasonló javaslatok, módosítások eredménye lett a *Lumen gentium* tervezetének alapos átdolgozása.

VI. Pál pápa a zsinat második ülészakát megnyitó híres beszédében (1963. szeptember 29.) arra buzdította az atyákat, hogy *teljesebben határozzák meg az Egyház fogalmát, dogmatikailag tisztázzák Krisztus helytartója (a pápa) és a püspökök viszonyát, továbbá jelöljék ki a papok, szerzetesek és világiak helyét az Egyházban.* VI. Pál iránymutatása, majd első, *Ecclesiam suam* kezdetű dialógus-enciklikája jelentősen befolyásolta az Egyházzól szóló okmány átdolgozását. Igen vitatott volt a *pápai primátus és a püspöki kollegialitás* viszonyának meghatározása. E kérdésben „ütközött” a haladó és a konzervatív zsinati atyák (teológusok) álláspontja. Végül 1964. szeptember 16. és október 29. között az atyák, kis többséggel, bizonyos módosításokat kérve szavaztak az okmány nyolc fejezetéről. A *Lumen gentium* végleges szövegét 1964. november 21-én szavazták meg.

A zsinat történetének figyelői arról beszélnek, hogy az első és a második ülészak között „*kopernikuszi fordulat*” következett be. Ennek egyik magyarázata egyes zsinati atyák és *haladó szakteológusai* befolyása.

Az új szkéma úgy mutatta be az Egyházat mint *misztériumot* és mint *Őszentséget/alapszentséget (Ursakrament)*. Ez elsősorban a német teológusok hatásának köszönhető: Dom Casel, Romano Guardini, Semmelroth, Karl Rahner és Joseph Ratzinger egyháztani kutatásai.

A misztérium = titok fogalmat Dom Casel bencés és iskolája vezette be az újabb teológiába, éspedig a pogány vallásokban is fellelhető ún. *Kultmysterium* hatására. Valójában a misztérium szó már az Ószövetségben is szerepel. Az Újszövetségben a *müsterion* szó mindig mély teológiai jelentést hordoz. A „titok” például akkor fordul elő, amikor Jézus példabeszédeinek értelmét kutatják a tanítványok. Jézus válasza: „Ti be vagytok avatva az Isten országa titkába, a kívülállóknak azonban mindent példabeszédekben mondok el...” (Mk 4,11) *Szent Pál leveleiben* kibontja a *müsterion* jelentéseit, a szövegösszefüggések szerint. A régóta elrejtett és most kinyilatkozta-

tott misztérium nem más, mint *maga Krisztus*. Ezért írja Szent Ágoston: „*Non est aliud Dei mysterium, nisi Christus.*” *Nincs más misztérium, mint Krisztus.*

A püspökszentelésre és a püspöki kollegialitásra való nézeteknél a franciák kutatásai említendők: Dom Botte, Pater Lécuyer. A keresztények egységét és a világiak szerepét Yves Congar OP hangsúlyozta már a zsinat előtt és alatta. Annak idején P. Congar így jellemezte a kérdéses „kopernikuszi fordulatot”: „A túlnyomóan jogi felfogást felváltotta a kegyelem ontológiai primátusa, a rendszer elsőbbségét a keresztény emberi személy állítása, a tekintély struktúráit az Isten népe; jobban elismerték a római monarchia mellett a püspökök egyetemes kollégiumának helyét, a helyi szervezeteket, továbbá az *Ecclesia-gyülekezet* eszméjét, vagyis azt, hogy az Egyház (szeretet)közösség.”<sup>4</sup>

## **2. Az Egyház kettős arca**

A *Lumen gentium* fontos, sokat vitatott 8. pontja „*az Egyház látható és kegyelmi valóságának*” viszonyáról szól. A zsinat a megtestesült Ige misztériumának analógiájára beszél isteni és emberi arculatról: a látható szervezet szolgál a testet éltető Szentléleknek az egyházi test növekedésére. Olvassuk a zsinati szöveget: „Az egyetlen közvetítő, Krisztus, szent Egyházát – a hit, a remény és a szeretet közösségét – ezen a földön látható szervezatként alapította és tartja fenn szüntelen, s általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De a hierarchikus szervezettel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat nem szabad két valóságnak tekintenünk, hanem emberi és isteni elemekből álló, egy összetett valóságot alkotnak. Ezért nem közönséges analógia alapján a megtestesült Ige misztériumához hasonlít. Amint ugyanis az isteni Igének a fölvetett természet mint az üdvösség Vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve szolgál, ugyanígy szolgál az Egyház társadalmi szerkezete az őt éltető léleknek, Krisztus Lelkének a test növekedésére (vö. Ef 4,16).”

A zsinati konstitúciónak ez a 8. pontja az Efezusi levélen kívül kétszer hivatkozik a jegyzetekben XIII. Leó *Satis cognitum* kezdetű és XII. Pius *Mystici corporis* kezdetű körlevelére. A zsinati atyák attól a tévedéstől akartak óvni, amely szétválasztja az egyetlen isteni-emberi valóságot, miként ezt az első századokban a krisztológiai eretnokségek tették Krisztus istenemeri valóságával. Már XIII. Leó figyelmeztetett: veszélyes tévedésben vannak, akik a saját fantáziájuk szerint alakítják egyházképüket, és az egyházat teljesen rejtettnek, láthatatlannak képzelik, de tévednek azok is, akik az egyházat kizárólag emberi intézménynek, látható szervezettel, jogi renddel, szertartásokkal ellátott szociológiai valóságnak tekintik. XII. Pius is, és most a II. Vatikáni zsinat is megismételte a figyelmeztetést, hiszen napjainkban is tapasztalható az az irányzat, amely úgy oldja fel az egyház paradoxonát, hogy mellőzi vagy tagadja akár az isteni, akár az emberi oldalt.

---

<sup>4</sup> Yves Congar OP 1975 decemberében a *La Croix* című katolikus napilapnak adott interjújában.

Ismeretes, hogy a *katolikus és protestáns egyházfogalom* ezen a ponton eltér.

Pázmány Péter a reformátorokkal vitatkozva részletesen kifejti, jórészt a Trentói zsinatot követve, hogy az Egyház láthatatlan (kegyelmi) és ugyanakkor látható közösség.

*A reformátorok a lelki, pneumatikus, láthatatlan egyházat hangsúlyozták, és a látható szervezetet lebecsülték, vagy elvetették. Az újabb időkben – részben az ökumenikus párbeszéd hatására – kezd módosulni ez a szemlélet. Az Újszövetségben semmi sem sugallja a (kizárólag) láthatatlan egyház eszméjét. Nem redukáljuk Krisztus Titokzatos Testét a római egyház kereteire, de nem is oldjuk fel ezt az Egyházat valamiféle teljesen 'misztikus' testben. Valljuk azt, hogy az Egyház titokzatosan túlmutat a saját láthatósága határain, és hogy – mintegy lényegénél fogva – mindig önmagán túlra utal.”* Igaz, az első zsinati skémán érezhető volt az az egyoldalú szemlélet, amely az Egyházat szinte kizárólag hierarchikusan szervezett közösségnek, jogi intézménynek tekintette, homályban hagyva a dinamikus kegyelmi közösséget, amelyet a feltámadt Krisztus Lelke éltet. Ez az egyháztan csaknem hierarchiológia volt. A zsinat viszont hangsúlyozta: *Az Egyház „a hit, a remény és a szeretet közössége”, amelyet Krisztus Lelke éltet.* Továbbá: az Egyház „Krisztusban mintegy szentsége (szakramentuma), vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egyesülésének.”<sup>5</sup>

### **3. „Ecclesia semper reformanda”**

Hisszük tehát a szent Egyházat, amely a Szentlélek műve. Hisszük a látható társaságot és a misztikus valóságot, valljuk az emberi és az isteni arculat különbözőségét és egységét. Ez a hit óv meg bennünket az egyháztani monofizitizmustól, amely az Egyházban levő emberi elemeket tagadja vagy mintegy isteníti. *Csak így lehet beszélni az Egyház bűneiről és az állandóan sürgető megújulásról, reformokról.*

Láttuk, hogy a zsinat átvette az Egyház = Krisztus Teste páli allegóriát: az egyházi testet a Fő élteti, a hívők közösségének megszentelője a feltámadt Krisztus Lelke, a Szentlélek. Ezért állítja a zsinat, hogy az Egyház szent. Amint a *Hiszékegyben* valljuk: *egy, szent, katolikus, apostoli.* De a megtestesülés analógiája csak bizonyos mértékig alkalmazható az egyházra. Mert a Fő, Krisztus, bűn nélkül való, mert az emberi természet az istenivel tökéletesen egyesült a második isteni Személyben. Az egyházi Test a Fő kegyelméből részesedik, de tagjai bűnös emberek. A konstitúció (*Lumen gentium* 8.) hangsúlyozza: „Krisztus 'szent, ártatlan, szeplőtelen' (Zsid 7,26), 'bűnt nem ismert' (2Kor 5,21), s csak azért jött, hogy a nép bűneit engesztelje ki (vö. Zsid 2,17), a bűnösöket is magába foglaló Egyház viszont egyszerre szent és mindig megtisztulásra szorul, ezért szüntelenül a bűnbánat és a megtisztulás útját járja.”

---

<sup>5</sup> Mindezt H. de Lubac bőven kifejti az Egyházról szóló könyveiben: *Catholicisme* (1938), *Méditation sur l'Église* (1953), *La Foi chrétienne* (1969). Vö. Szabó Ferenc SJ, *Henri de Lubac az Egyházról*, Róma, 1972, 88.

A patrisztikus hagyomány tehát az Egyházat misztikus valóságnak tekintette: Krisztus testének (Szent Pál nyomán), amelyet a Feltámadott Lelke éltet. Test tehát, vagyis látható is a papság által bemutatott szentségek révén. Isteni, láthatatlan misztikus valóság, ugyanakkor látható, szociális közösség. Az egyházatyák kora folytatódik nyugaton egészen a XI. századig: főleg égi misztériumokhoz kapcsolódó valóságnak tekintették, mint például Szent Ciprián

Szent Ágoston teológiájában erősen kidolgozott az Egyház mint Krisztus szeplőtelen Jegyese (Ef 5,26). Az atyák alapvető gondolata ez: az Egyház szent, bár tagjai bűnösök. A kérdés égetően aktuális lesz Ágostonnál a donatista válság idején, amikor azt hangsúlyozzák, hogy a szentségek hatékonyságát nem befolyásolja a kiszolgáltatók bűnössége.

De ahogyan a külső, látható szervezet kifejlődött, szaporodtak a kritikák.<sup>6</sup> Yves Congar az *Igazi és hamis reform az Egyházban* című monográfiájában kifejti: Az egyházatyák, sőt az első skolasztikusok még nem dolgoztak ki tulajdonképpen egyháztant, minthogy megelégedtek azzal, amit Krisztusról, a hívek közössége szentségeiről beszéltek. Csak a XIII. század végétől figyeltek jobban magára az Egyházra, főleg annak egyre jobban kiterjedő (evilági) hatalmára, és a kritikák rendkívül felerősödtek a reformáció idején: hiányosságok, történelmi hibák, bűnök, egyháziak, sőt pápák botrányos élete stb. Congar szerint „a XVI. században, amikor a lutheri robbanás felfakasztotta az elégedetlenség régóta érlelődő kelését”, az egyház vezetői (például VI. Adorján pápa) kénytelenek voltak elismerni az Egyház alapos reformjának sürgető szükségét. (84. és 68.)

Congar könyve III. részében közelebbről a *Reformációval és a protestantizmussal* foglalkozik. Az Egyházban korábban is voltak reformtörekvések, például a XIII. században, de az erkölcsöket akarták megreformálni, nem a tant, a hagyomány által továbbadott hitet. A XVI. században Luther és más reformátorok az Egyház életét és strukturáját is meg akarják reformálni.

Kétségtelen – jegyzi meg Congar (325.) –, hogy kezdetben lelkipásztori indítékok a lelkek szükséglete vezette őket: „Felszabadítani a lelkiismereteket, békét adni nekik, vigasztalást, bizalmat Jézus Krisztusban, az üdvösség bizonyosságát: mindez gyakran visszatér Luthernél és Kálvinnál.” Az is kétségtelen, hogy ki akarják javítani a visszaéléseket. Bár nem túlságosan érdekelték őket a sajátosan morális visszaélések. Kálvin leszögezi, hogy a morális vétkek nem szolgáltatnak elég okot ahhoz, hogy másik Egyházat alapítsanak. Luther is kevésbé foglalkozik kora Egyházának erkölcsi hanyatlásával, sőt a saját életének rendezetlenségével sem.<sup>7</sup>

---

<sup>6</sup> A következőkhöz: Yves Congar, *Vraie et fausse réforme dans l'Église*, Cerf, Paris, 1969, I. fejezet, 63–124.

<sup>7</sup> Congar, i. m. 325. 10. jegyzet. K. Holl művére hivatkozva hozzáfűzi: Luther ismerte saját élete gyöngeségeit, amelyeket nem kell eltúlozni. Hozzátehetjük: az utóbbi félévszázad Luther-képe (a katolikusoknál is) lényegesen különbözik a hitviták idejének, így Pázmány Péter egyes vitairatainak egyoldalúan sötétre festett Luther-képétől. (Érdekes, hogy Kálvinról általában nagyobb tisztelettel beszél.)

Luther és Kálvin azokat a visszaéléseket bírálják, amelyek a lelkipásztori funkciót érintik: a papok nem látják el eléggé a hívek lelki szükségleteit, túlságosan az evilági ügyekkel foglalkoznak, saját hasznukat keresik. A reformátorok egyaránt bírálják a prédikációkat, a hogy a püspökök nem gondoskodnak ezek megjavításáról. Luther reformprogramjában szerepelnek még: a búcsúk, a gyónás, az ereklyék, a misemondások, a cölibátus, az áldozás gyakorlata, a monasztikus élet, Mária és a szentek tisztelete. (325–326.) Luther azonban nem elégedett meg az Egyház életének, az erkölcsöknek megreformálásával, hanem átment a hit és az Egyház struktúrájának reformjához, a *hitújítás*hoz (328–329.).

Congar bősz hivatkozással a hagyományosan negatív *Luther-képet* igyekszik árnyalni az ökumenizmus szellemében.<sup>8</sup> Luther elfogadja, hogy a hithez kapcsolódóan vannak bizonyos látható jelek, amelyek az Egyház struktúráját adják: keresztség, az oltár szentsége, Evangélium. Ott, ahol van keresztség és Evangélium, senki sem vonhatja kétségbe, hogy vannak szentek. Másutt több ilyen jelet sorol fel.<sup>9</sup> Luther elismeri, hogy ezek a jelek materiálisan megtalálhatók a pápának alávetett Egyházban: ez az Egyház büszkélkedik azzal, hogy van Szentírása, keresztsége, (Oltári)szentsége. Még azt is hozzáfűzi, hogy birtokolja Péter és Pál apostolok székét. Luther hangsúlyozza: ami a jeleket és a külső közösséget illeti, a pápa Egyházának semmi sem hiányzik. De mindazok, akik Ábrahám nevét viselik, nem azok valóságosan. A jelek, a kommúnió külső kerete, csak a hittől kapják igazságukat, amely lényegében a kegyelem általi megigazulás igazsága. Az igazi Egyház aszerint különbözik a nem igazitól, hogy ismeri Istent és Krisztust, vagy nem ismeri. Márpedig – mondja Luther – a pápa nem hisz Krisztusban és nem szereti őt, bár ezt állítja, mert helyettesítette a Krisztus kegyelmében való hitet a jócselekedetek kötelezettségével. Luther tehát egy idő után prófétának csapott fel, az Egyház, Isten népe ellen írt és beszélt, és reformokat sürgetett. Igazi egyháztant nem dolgozott ki. Az élet aztán helyettesítette a szöveget. Luther magatartásával és választásával a katolikus Egyházon kívülre került, amely Egyház elvetette őt. A Kálvin művét ökumenikus szellemenben újraértékelő Gánóczy Sándor *Kálvin és a pápaság* című tanulmányában<sup>10</sup> rámutat: Kálvin elismerte, hogy évszázadokig megmaradt a pápaság evangéliumi szelleme, amely tanításban és testvéri szeretetben nyilatkozott mg. Akkor nem volt nehéz a római püspökben Péter utódját látni, mégha mindez nem is egy világosan meghatározott jogi primátusra alapult. Kezdetben nem jogi vagy intézményes, hanem hit- és erkölcsbeli tekintélye volt döntő; ami Kálvin szerint gyakorlatilag Nagy Szent Gergelyig (540–604) észlelhető. Nagy Szent Gergely Kálvin „kedvenc pápája”, igen nagy tisztelettel idézi. A gergelyi modell alapján törekedett az egyház reformjára. A VII. századtól „romlásnak indult” a pápaság: ez csaknem ezer évig tartott: egészen VI. Sándorig, a háborúskodós II. Gyuláig és X. Leóig, aki Luther Mártont kiközösítette. Kálvin ezeknek legalább két főbűnt rótt fel: elvilágiasodásukat és

<sup>8</sup> Congar, i. m. 351–352.

<sup>9</sup> *Von den Konziliis*. 628–643.

<sup>10</sup> Gánóczy Sándor, *Határon innen, határon túl, Teológiai párbeszéd*, Szent István Társulat, Budapest, 2009, 137–147.



a püspöki kollegialitás lábbal tiprását. A fő botrány abban áll, hogy a pápa a középkor óta önmagát teszi meg Krisztus „helytartójává”, bár egyáltalán nem követi Krisztus Péterre vonatkozó parancsait. A szakadék az ideál és a valóság között akkora, hogy – Kálvin szerint – joggal lehet a pápát „antikrisztusnak nevezni”. (Vö. IC IV. 7. 25)

#### **4. Szent és bűnös Egyház?**

A II. Vatikáni zsinat az Egyház *bűnös tagjairól* beszél. De mondhatjuk-e azt, hogy a szent *Egyház maga* bűnös? Egyes értelmezők szerint a zsinati szöveg *többet állít*, mint azt, hogy tagjai bűnösök. Ez a hagyományos tanítás. Husz és Wiclif tévedéseivel szemben a Konstanzi zsinat definiálta, hogy a bűnösök az Egyház igazi tagjai maradnak, mintegy elvetve az első századok eretnekségeit (a montanizmust és a donatizmust), valamint a XII. századi katarok (tiszta) tévedését. Az egyházatyák a középkorig nemcsak az Egyház bűnös tagjairól beszéltek (ez a tanítás a Trentói zsinat utáni skolasztikus teológiában vált klasszikussá), hanem szerintük a tagok bűne kihat magára az Egyház természetére is. A II. Vatikáni zsinat is arról a *bűnös közösségről* beszél, amely az Egyházat alkotja, tehát az *Ecclesia semper reformanda* helyes elvérről van szó. Itt meg kell említenünk *Stephan László* eisenstadt-i püspök zsinati felszólalását: „A bűn Isten szent Egyházában.” Szakértők szerint ennek a felszólalásnak köszönhető, hogy a *Lumen gentium* 8. pontjába belekerült a most elemzett szakasz. Karl Rahnerrel megjegyezhetjük, hogy a zsinat nem tárgyalta kielégítő módon a kényes témát. Több zsinati atya látta a probléma fontosságát ökumenikus szempontból, de teológiailag nem mélyítették el az „Egyház bűne” kérdését.

Maga *Karl Rahner* és *Yves Congar* alaposabban tárgyalták a témát.

Most túllépve a zsinati szövegen röviden vázolom e teológusok nézetét. A katolikus Egyház tanítása szerint valaki az Egyház testéhez tartozhat, még ha halálos bűnt követett is el. Szent Ágoston kifejezésével a bűnösök testükkel az Egyház testéhez tartoznak, de szívükkel nem („*corpore, non corde*”). De mivel valóban az Egyház testéhez tartoznak, tetteikkel, bűneikkel valamiképpen az Egyházat minősítik. Az Egyház *nem áll szemben* a bűnös tagokkal mint intézmény vagy hierarchia (abszolutizált lényeg), hanem ezek a tagok részét alkotják. A zsinati szöveg elkerüli a „bűnös Egyház” kifejezést, de a szöveg mögött az a gondolat húzódik meg, hogy a bűnös tagok magát az Egyházat érintik, a bűnös tagok „megsebzik” a testet. Itt idézhetjük XVI. Benedek levelét, amelyet az írországi katolikusokhoz intézett a gyermekeken elkövetett szexuális visszaélések orvoslására. Az 5. pontban írja a pápa: „E levelemmel arra buzdítalak mindnyájatokat, mint Isten népének írországi tagjait, hogy gondolkodjatok el a sebeken, amelyeket Krisztus teste kapott, s azokon az alkalmassint fájdalmas gyógy módokon, amelyek szükségesek e sebek bekötözéséhez és begyógyításához.” A Szentatya világosan Krisztus *Teste sebeitől* beszél: a kiskorúakon elkövetett súlyos szexuális bűnök megsebeztek az Egyházat, beszennyezték a közösséget.

Ezért hangoztatja a zsinati szöveg, hogy a *bűnösök Egyháza* megtisztulásra szorul („*semper purificanda*”), hogy a bűnbánatnak és a megújulásnak útját járja szüntelenül („*paenitentiam et renovationem continuo prosequitur*”)

Karl Rahner (1904–1984) jezsuita zsinati teológus szerint a dokumentum 8. pontja nem fogalmazott elég radikálisan, elkerülte a „bűnös Egyház” kifejezést, de azért szövege mögött (más pontokat is figyelembe véve) fellelhetjük azt a gondolatot, hogy az *Egyházat magát* „megsebzik” tagjainak bűnei. Erre valaki azt válaszolhatja, hogy az Egyház „sebe” formálisan abban áll, hogy a bűnök következményei társadalmilag, nyilvánosan kihatnak az Egyházra, de maga az Egyház nem alanya tagjai bűneinek. A szöveg azonban többet mond, amikor kifejezetten azt állítja, hogy az Egyház megtisztulásra szorul (*semper purificanda*), és hogy szüntelenül a bűnbánatnak és a megújulásnak útját járja (*paenitentiam et renovatoionem continuo prosequitur*). A *Lumen gentium* 9. pontjában pedig ezt olvassuk: Isten kegyelme megerősíti, hogy a Szentlélek hatására „állandóan megújuljon” (*seipsam renovare non desinat*). Karl Rahner ehhez hozzáfűzi: mindez legalább az *erkölcsi* megújulást feltételezi és sürgeti, minthogy az Egyház így lesz és marad az Úr hűséges jegyese. De az Egyház nem lehet ennek az önmagát megtisztító megújulásnak alanya, ha előzőleg nem volt a bűn és a bűnbánat alanya. Az Egyház itt is, miként másutt a konstitúcióban, a földön vándorló Egyházat jelenti, amely bűnösöket is foglal magában, és ezért állandó megtisztulásra szorul. Kétségtelen, hogy az Egyház szent, mert Feje, Krisztus szent és a Feltámadott Lelke élteni, serkenti, hogy bűnbánatot tartson, megszenteli. Bár az is igaz, hogy a földi Egyház szentsége még nem teljes (*vera sanctitas, licet imperfecta*, *Lumen gentium* 48). Karl Rahnernél, miként Congarnál, az üdvösségtörténetben a *már* és a *még nem* dialektikája domborodik ki.

Karl Rahner a nehézségekre a teljes megoldást a következőképpen keresi: Jézus Krisztus megtestesülése, kereszthalála és megdicsőülése által *már most* létezik az eszkatologikus (végső) állapot. Az Egyház, Krisztus Teste részesedik a Fő dicsőségében, ezért igazi, de *még tökéletlen* szentséget birtokol. Ez azt jelenti, hogy Jézus Krisztusban nemcsak az üdvösség *lehetősége* van adva a megváltott emberiség egészének, mindenekelőtt az Egyháznak, hanem azt is, hogy a *ténylegesen győzedelmes kegyelem erejében az üdvösség már most megvalósulóban van, és ez meg is nyilvánul*. Istennek *Krisztusban megnyilatkozó, a hit és a szentségek révén aktualizált (közvetített) győzelmes kegyelme szenteli meg az Egyházat, mint egészet és egyes tagjait.*